

Kouwenberg, B. & M. Hoogeveen (2007). *Denken met je vingers: schrijven in het Verhalen-Atelier*. Leidschendam: Biblion Uitgeverij.

Kouwenberg, B. & A. Van 't Oosten (2009). *In het spoor van De Rode Leeuw*. Leuven: Davidsfonds/Infodok.

Kouwenberg, B. & A. Van 't Oosten (2010). *In naam van de Vrijheid*. Leuven: Davidsfonds/Infodok.

Marcheau, J. (2010). "Compañeros op zoek naar vrijheid". In: *De Leeswelp*, jg. 15, nr. 3, p. 110-112.

Schrijfgenoten (s.d.). (<http://www.schrijfgenoten.nl>).

Ronde 5

Ben Bouwhuis & Ietje Pauw

Katholieke Pabo Zwolle

Contact: i.pauw@kpz.nl

Door verhalen taalvaardiger?

1. Schrijfonderwijs op de basisschool

In 2008 concludeert de inspectie in haar onderzoek naar het niveau van de taalvaardigheden in het basisonderwijs dat de verbetering van de taalprestaties op scholen uit de hogere schoolgroepen zich vooral zou moeten richten op 'stellen', 'begrijpend lezen' en 'woordenschat' (Inspectie van het onderwijs 2008: 26). Bonset & Hoogeveen (2007: 57-58) zijn, op basis van descriptief onderzoek naar de praktijk van het schrijfonderwijs, niet optimistisch over het onderwijsaanbod. Dat kan volgens hen overwegend als productgericht getypeerd worden; aan procesgericht schrijven wordt nauwelijks tijd besteed. Bonset & Braaksma (2008) concluderen dat schrijven de moeilijkste van de te leren taalvaardigheden is en dat de schrijfvaardigheid van leerlingen tekortschiet. Schrijven dreigt een ondergeschoven kind te worden in het onderwijs.

Er is dus voldoende reden om in het basisonderwijs aandacht te besteden aan het schrijfonderwijs. In het schooljaar 2008-2009 zijn we op de Katholieke Pabo Zwolle gestart met een project getiteld: *Verhalen vertellen, verhalen verzinnen en verhalen schrijven*. Het gaat dus om een basisschoolproject taalontwikkeling. Het project valt binnen het lectoraat 'Reflectie en Rhetorica', waarvan Ietje Pauw lector is. Ben Bouwhuis is lid van de kenniskring van het lectoraat. Voor het project hebben we een didactiek ontwikkeld voor de groepen 5, 6 en 7 van de basisschool om te onderzoeken

of de taalvaardigheid van de leerlingen door die aanpak toeneemt. Meer specifiek betekent dit dat:

- er een stijgende lijn zou moeten zijn in de verhaaltechniek van de leerlingen;
- door deelname aan het project de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid zou moeten toenemen, wat betekent dat de leerlingen beter kunnen formuleren en dat de woordenschat wordt uitgebreid;
- spellingvaardigheid van leerlingen zou moeten toenemen, omdat ze het belang van spelling inzien bij het schrijven van hun verhalen.

Gedurende drie jaren worden op twee scholen vijf representatieve leerlingen gevolgd. Hun vertellingen worden drie keer per jaar op video vastgelegd en getranscribeerd, het ondersteunende schriftelijke werk wordt verzameld en daarnaast worden resultaten op relevante Cito-toetsen (taal, lezen, woordenschat) verzameld. Inmiddels zijn we twee jaar bezig met het project. Het komende jaar ligt het accent op het schrijven van verhalen. In deze bijdrage beschrijven we de uitgangspunten van de didactiek, de voortgang van het project en presenteren we de eerste onderzoeksresultaten.

2. De didactiek van het vertellen, verzinnen en schrijven van verhalen

Hoe leren leerlingen verhalen vertellen, verzinnen en schrijven? Voor onze didactiek baseren we ons op retorische principes (Pauw 2007). Kinderen kunnen al heel veel. De hele dag vertellen ze verhalen aan klasgenoten, vrienden, ouders.... We sluiten dan ook aan bij die verhalen over hun eigen belevenissen (verhalen over dieren, vakanties, feesten, familie...) alvorens we hen vragen om verhalen te verzinnen. We besteden veel aandacht aan de structuurelementen, die concentrisch elk jaar terugkomen op een iets hoger niveau. Het retorische principe van de 'imitatio' komt in alle lessen terug: de leraar vertelt in groep 5 zijn eigen belevenissen en in de groepen 6 en 7 introduceert Ben Bouwhuis de thema's met een voorbeeldverhaal.

Schematisch zien de lessen er als volgt uit:

verhalen vertellen	verhalen verzinnen	verhalen schrijven
groep 5, 3 x 6 lessen van 90 min.	groep 6, 3 x 6 lessen van 90 min.	groep 7, 3 x 6 lessen van 90 min.
thema's: eigen ervaringen met dieren, feesten, familie, vakantie	thema's: tweeling in de klas; het verlaten huis; de detective	spreekjes; historische verhalen, realistische verhalen
aandacht verhaalelementen gebeurtenis, personage, tijd, ruimte, verhaaltaal	extra aandacht opbouw verhaal en details (verhaaltaal)	extra aandacht voor genrekenmerken, opbouw, schrijftaal, schrijfstijl, herschrijven
hulpmiddel: verhalenpoes, werkbladen	hulpmiddel: pictogrammen van verhaalelementen	hulpmiddel: schrijfkarta met pictogrammen van verhaalelementen
voorbeeld door vertelleraar, analyseren voorbeeld, in groepjes verhaal vertellen	voorbeeldverhaal door begeleider KPZ, analyseren voorbeeld aan de hand van pictogrammen, in groepjes verhaal verzinnen en vertellen	voorbeeldverhaal geschreven door begeleider KPZ, tekstanalyse voorbeeld, individueel en in groepjes verhalen schrijven, become-mentariëren en herzien

Figuur 1: Schematisch overzicht van de lessen rond verhalen vertellen, verzinnen en schrijven.

Gelati & Boscolo (2009) doen in Italië onderzoek naar de manier waarop de kwaliteit van verhalen van basisschoolleerlingen verbeterd kan worden. In Italië zijn de eerste schrijfproducten van jonge kinderen vaak verhalen over een gebeurtenis die ze zelf meegemaakt hebben. Vanaf groep 6 is er steeds minder aandacht voor het schrijven van persoonlijke verhalen. Leraren moeten volgens Gelati & Boscolo (2009) leren dat ze niet alleen moeten letten op de ordening van de tekst of op de logische opbouw en op spelfouten, maar dat ze vooral moeten letten op de persoonlijke aspecten in de tekst. Wanneer de leerkracht ook daar feedback op geeft, verbetert de kwaliteit van de teksten: ze worden langer, persoonlijker en interessanter om te lezen en de onderwerpskeuze wordt rijker. Leerlingen kunnen hiervan leren bij het schrijven van andere genres. Als we hun aanbevelingen vergelijken met onze verhalendidactiek, lijkt het alsof we op één lijn zitten en dezelfde ideeën hebben over het schrijven van verhalen. Onze didactiek van het vertellen, verzinnen en schrijven van verhalen voldoet bovendien aan de nieuwste inzichten op het gebied van schrijfonderwijs (Bonset & Hoogeveen 2007: 61).

3. De analyse van de verhalen

Inmiddels hebben we vijf series verhalen getranscribeerd en geanalyseerd. Ter illustratie volgt hier de analyse van de verhaalkenmerken in het vierde verhaal van Josefien met als thema: 'de tweeling en het verlaten huis'.

Naam leerling: Josefien

School: Martinus, groep 6

Algemene indruk: aardig verhaal met grappige ontknoping. Kort maar krachtig

Aantal woorden: 327

verhalen vertellen	verhalen verzinnen	verhalen schrijven
groep 5, 3 x 6 lessen van 90 min.	groep 6, 3 x 6 lessen van 90 min.	groep 7, 3 x 6 lessen van 90 min.
thema's: eigen ervaringen met dieren, feesten, familie, vakantie	thema's: tweeling in de klas; het verlaten huis; de detective	sprookjes; historische verhalen, realistische verhalen
aandacht verhaalelementen gebeurtenis, personage, tijd, ruimte, verhaaltaal	extra aandacht opbouw verhaal en details (verhaaltaal)	extra aandacht voor genrekenmerken, opbouw, schrijftaal, schrijfstijl, herschrijven
hulpmiddel: verhalenpoes, werkbladen	hulpmiddel: pictogrammen van verhaalelementen	hulpmiddel: schrijfkarta met pictogrammen van verhaalelementen
voorbeeld door vertelleraar, analyseren voorbeeld, in groepjes verhaal vertellen	voorbeeldverhaal door begeleider KPZ, analyseren voorbeeld aan de hand van pictogrammen, in groepjes verhaal verzinnen en vertellen	voorbeeldverhaal geschreven door begeleider KPZ, tekstanalyse voorbeeld, individueel en in groepjes verhalen schrijven, bespreken en herzien

Figuur 2: Analyse van de verhaalkenmerken van het verhaal van Josefien.

In de jaren 1970 en 1980 is veel onderzoek gedaan naar het 'child discours'. Kernan (1977) onderscheidt negen narratieve technieken in de verhalen van kinderen. Van den Doel & Rijdsdijk (1983) hebben die lijst uitgebreid tot dertien technieken. Een van de narratieve technieken is: 'herhaling van clausen, soms met toevoeging van detail(s) na interruptie door het publiek of uitweiding van de verteller' (102). Een toevoeging van Van de Doel & Rijdsdijk is 'gebruik van de directe rede' en 'afwisselend gebruik van werkwoordstijden' (104). In ons onderzoek zullen we de verhaalelementen combineren met die stilistische technieken.

4. Te hoog gegrepen?

Bij de analyse van de verhalen vallen sommige zaken tegen. Leerlingen vinden het lastig om een gebeurtenis weer te geven en hebben de neiging om verschillende activiteiten achter elkaar te beschrijven, die ze vaak verbinden met de constructie 'en toen'. De vraag is in hoeverre leerlingen dat kunnen. Uit de analyses komt naar voren dat ze ongestructureerde korte observaties geven met een sterke emotionele lading. Kortom: onze analyses roepen meer vragen op dan antwoorden.

5. Effecten

Wat voor effect heeft het project tot nu toe gehad? In elk geval is de sfeer tijdens het vertellen heel goed, zijn er vertelrituelen ontwikkeld en zijn vertel- en luisterregels samen vastgesteld. De vraag of leerlingen door de verhalen taalvaardiger worden, kunnen we pas volgend jaar beantwoorden. Maar zelfs als de hypothese gefalsificeerd wordt, is ons project toch geslaagd, vanwege de beleving en structurering van de werkelijkheid.

Referenties

- Bonset, H. & M. Braaksma (2008). *Het schoolvak Nederlands opnieuw onderzocht. Een inventarisatie van onderzoek van 1997 tot en met 2007*. Enschede: SLO.
- Bonset, H. & M. Hoogeveen (2007). *Schrijven in het basisonderwijs. Een inventarisatie van empirisch onderzoek in het perspectief van leerplanontwikkeling*. Enschede: SLO.
- Gelati, C. & P. Boscopolo (2009). "Improving the quality of primary school children's narration of personal events: An intervention study on the use of evaluation strategies". In: *L1- Educational Studies in Language and Literature*, jg. 9, nr. 3, p. 1-28.
- Inspectie van het onderwijs (2008). *Basisvaardigheden taal in het basisonderwijs. Een onderzoek naar het niveau van de taalvaardigheden in het basisonderwijs en naar verschillen tussen scholen met lage, gemiddelde en goede taalresultaten*. (<http://www.onderwijsinspectie.nl>).
- Kernan, K.T. (1977). 'Semantic and Expressive Elaboration in Children's narratives'. In: S. Ervin-Tripp & C. Mitchell-Kernan (eds.). *Child Discourse*. New York: Academic Press.
- Van den Doel, A. & A-M. Rijswijk (1983). "Wie heeft er nog iets leuks meegemaakt? Narratieve technieken in vertellingen van kinderen". In: *Gramma*, jg. 7, nr. 1, p. 101-113.